

גיורה של רות

אחד הנושאים המרכזיים במגילת רות הוא הגיור. סיפורה של רות הוא בעצם סיפור עזיבת עמה ואלוהיה והצטרפותה לעם אחר, לעם ישראל. כבר חז"ל עסקו בשאלת גיורה של רות, ואף למדו הלכות גיור מסיפורה של רות (בבלי, יבמות מז ע"ב). אלא שמסיפור המגילה כלל לא ברור מתי התגיירה רות. מדברי רבותינו בגמרא שם נראה שנעמי גיירה את רות לאחר מות בעלה ושני בניה, בשעה שהיו בדרכן לבית לחם. את דברי רות לנעמי בדרכן לבית לחם, ואת תגובת נעמי לדברי רות, מפרשת הגמרא כשיחה שבה מלמדת נעמי את רות את עיקרי הדת היהודית ומגיירת אותה (רות א, טז–יח):

ותאמר רות אל תפגעני בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי. באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה ה' לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך. ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.

וכך בגמרא (שם):

אמר רבי אלעזר: מאי קראה (מניין שגר שמתגייר מודיעים לו מקצת מצוות ומקצת עונשים, ואם קיבל מקבלים אותו מיד)? דכתיב: "ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה".
אמרה לה: אסיר לך תחום שבת – "באשר תלכי אלך".
אסיר לך יחוד – "באשר תליני אלין".
מפקדין שש מאות וי"ג מצות – "עמך עמי".
אסיר לך עבודת כוכבים – "ואלהיך אלהי".
ארבע מיתות נמסרו לב"ד – "באשר תמותי אמות".
ב' קברים נמסרו לב"ד – "ושם אקבר".
מיד, "ותרא כי מתאמצת היא" וגו'.

מדברי הגמרא עולה שנעמי עסקה בגיורה של רות. אמנם לא ברור כיצד התבצע גיור זה על ידי נעמי: האם היה שם בית דין (אולי של הדיוטות) שקיבל

את רות לאחר שהצהירה על קבלת המצוות בפני נעמי¹! אולם חסרון הפרטים הטכניים של הגיור בסיפור אינו גורע מההנחה כי לדעת רבותינו רות התגיירה בסמוך להגעתה לארץ ישראל. אין טעם ללמוד הלכות גרות מפסוק שאינו עוסק בגרות כלל. נמצא לפי זה שמחלון וכיליון נשאו נשים גויות מבלי לגיירן. ואכן כך פירש רש"י (רות א, יב), שרות התגיירה רק לאחר מות בעלה. ראייה לדבר הביא רש"י מדברי נעמי לערפה ורות (א, יא-יב): "ותאמר נעמי שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים. שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים". מדברי נעמי נשמע שאילו הייתה יכולה עוד ללדת, היו בניה מותרים לערפה ולרות. אולם על פי ההלכה אשת אח אסורה לאדם גם לאחר פטירת אחיו, מלבד במקרה של ייבום, שבו התירה התורה אשת אח. אולם היתר זה של ייבום מתקיים רק באחים שחיו יחדיו, אך אח שנולד לאחר מות אחיו הגדול – אסור באשתו משום "אשת אחיו שלא היה בעולמו". כיצד, אם כן, היו ערפה ורות מותרות בבני נעמי שיוולדו לאחר מות בעליהן? על כך משיב רש"י: "לפי שלא היו למחלון ולכיליון קידושין בהם, שנוכריות היו ולא נתגיירו, ועכשיו הן באות להתגייר, כמו שנאמר: 'כי אתך נשוב לעמך' (א, י) – מעתה נהיה לעם אחד"².

- 1 נעמי עצמה אינה יכולה לגייר את רות, שכן לגיור נצרך בית דין ונעמי אינה יכולה לשבת בו כדיין. אם נרצה להתאים את סיפור המגילה להלכות גיור המוכרות לנו, על כורחנו נצטרך לומר שנעמי לימדה את רות מקצת מצוות, אך כדי לגייר את רות היא לקחה אותה לבית דין כלשהו. לא ברור היכן ישב בית דין זה ואם פגשו בו קודם שהגיעו לבית לחם, או שרק בהגיעה לבית לחם התגיירה. אפשרות נוספת העולה מטענתנו במאמר זה, היא שמעשיה של נעמי היו רק השלמה לגיור של רות על ידי מחלון, וככזה היא לא נזקקה לשוב ולעמוד בפני בית דין. לשאלת גיורה של רות הקדיש הרב יעקב מדן את הפרק השני בספרו על מגילת רות: התקווה ממעמקים, אלון שבות תשס"ז, עמ' 33-72, אולם הוא לא עסק בבעיה שאנו מעלים בעיון זה.
- 2 רש"י אינו יחיד בשיטה זו. כבר בין התנאים מצאנו את רבי מאיר שפירש כך, וכך מובא ברות רבה ב, ט: "וישאו להם נשים מואביות – תני בשם ר' מאיר: לא גיירום ולא הטבילו אותם". וכן נראה מן הגמרא (בבלי, בבא בתרא צא ע"ב): "דתניא, מאי דכתיב: 'ויקיס ואנשי כוזיבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים' (דברי הימים א ד, כב)? [...] 'ויואש ושרף' – אלו מחלון וכיליון, ולמה נקרא שמן יואש ושרף? יואש – שנתיאשו מן הגאולה, שרף – שנתחייבו שריפה למקום. 'אשר בעלו למואב' – שנשאו נשים מואביות. 'וישבי לחם' – זו רות המואביה ששבה ונדבקה בבית לחם יהודה". לסיכום הדעות בעניין זה ראו: הרב ע' יוסף, חזון עובדיה, יום טוב, מכון מאור ישראל, ירושלים תשס"ג, פירוש למגילת רות, רות א, ד ד"ה וישאו להן נשים מואביות, עמ' שכט-שלג.

אולם שיטה זו, שלפיה רות התגיירה רק לאחר מות בעלה, בדרכה לבית לחם, קשה מכמה צדדים:

א. כבר ראב"ע בפירושו לרות (א, ד) כתב: "ולא יתכן שייקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו, והעד: 'אל עמה ואל אלהיה' (א, טו)". לדעת ראב"ע מחלון וכליון גיירו את רות וערפה לפני נישואיהן. מסיבה זו, כאשר נעמי, בניסיון לשכנע את רות לשוב אל עמה, מתארת את פְּרֵדַת ערפה ממנה, היא אומרת: "הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך" (א, טו). אם ערפה מעולם לא התגיירה, מדוע היא צריכה לשוב אל אלוהיה, הרי היא מעולם לא עזבה אותם?

ב. רות מבקשת מבעז שיגאל אותה כיוון שהוא גואל קרוב (רות, ג, ח-ט): "וייהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלתיו. ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה". אולם אם רות התגיירה רק לאחר מות מחלון בעלה, הרי שבשעת הנישואין היא הייתה גויה, וככזו אין נישואיה למחלון חלים כלל ואין היא קרובתו של בעז. מדוע, אם כן, היא מכנה אותו גואל?³

שאלה זו מתחזקת לאור המסופר בפרק ד. שם מכנה בעז את רות פעמיים: "אשת המת" ו"אשת מחלון". בדבריו לפלוגי אלמוני (ד, ה): "ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קניתה להקים שם המת על נחלתו", ובדבריו לזקנים (פסוקים ט-י): "ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי. וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו עדים אתם היום". מדוע רות מכונה בפי בעז "אשת מחלון", והרי נישואיה למחלון כלל לא תפסו, כיוון שעדיין לא התגיירה?

3 פשט הכתוב הוא שבעז הוא גואלה של רות, אך רש"י שם, לשיטתו, פירש שבעז הוא גואל השדה ולא גואל של רות. רות ביקשה מבעז שיגאל את השדה וגם ישא אותה לאישה: "כי גואל אתה – לגאול נחלת אישי כמו שנאמר: 'ובא גואלו הקרוב אליו וגאלי גוי' (ויקרא כה, כה), וחמותי ואני צריכות למכור נחלתנו, ועתה עליך לקנות, קנה גם אותי עמה שיוזכר שם המת על נחלתו, כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון". אלא שלשיטת רש"י לא ברור כיצד ייקרא שם אשת המת על נחלתו, הרי אין היא אשתו כלל. מוטב שישתקע הדבר שחי עם גויה ולא ייזכר חטאו עוד.

ג. עוד נעיר כי קשה לפרנס שיטה זו עם דבריו של רבי שמעון בר יוחאי (בבלי, בבא בתרא צא ע"א) שמחלון וכיליון היו "גדולי הדור":

וכן היה רבי שמעון בן יוחאי אומר: אלימלך, מחלון וכיליון, גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ, שנאמר: "ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי" (רות א, יט). מאי "הזאת נעמי"? אמר רבי יצחק, אמרו: חזיתם, נעמי שיצאת מארץ לחו"ל מה עלתה לה?⁴

כיצד מכנה רבי שמעון בר יוחאי את הנשואים לגויות "גדולי הדור"? ועוד, לשיטה זו שמחלון וכיליון נשאו נשים נוכריות אין צורך בחידושו של רשב"י שהם נענשו במיתה מפני שיצאו מארץ ישראל,⁵ הרי פשוט שנענשו מפני שנשאו בנות אל נכר, כדברי הנביא הגוזר את דינו של הבעל בת אל נכר (מלאכי ב, יא-יב): "בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר. יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות?"

כאמור, ראב"ע בפירושו לרות (א, ד) כתב שמחלון וכיליון גיירו את ערפה ורות קודם נישואיהם: "ולא יתכן שיקחו מחלון וכיליון אלו הנשים עד שנתגיירו, והעד אל עמה ואל אלהיה". אלא שגם שיטה זו אינה נקייה מקשיים, שאם כן,

4 שיטתו של רשב"י הובאה להלכה על ידי הרמב"ם, הלכות מלכים ה, ט: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין, במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר, אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס, יצא לכל מקום שימצא בו ריוח, ואף על פי שמוותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכיליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום".

5 דבריו אלה של רשב"י, שהיוצא מארץ ישראל חייב מיתה, קשה להולמם. אולי צריך לפרשם על פי דברי רבותינו בכמה מקומות, שהשוו בין היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, ובין עובד עבודה זרה שדינו מיתה. ראו בבלי, כתובות קי ע"ב: "אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים", וכן ראו בבלי, עבודה זרה ח ע"א: "ישראל שבחוצה לארץ – עובדי עבודת כוכבים בטהרה". וראו עוד: הרב י' זיסברג, נחלת יעקב – בירורים במצוות ישיבת ארץ ישראל, א, מרכז שפירא תשס"ה, עמ' 295 ואילך, ושם בעמ' 308. הרב יעקב מודן (לעיל הערה 1) טען שהיציאה מארץ ישראל היא עברה שעונשה כרת, ראה דבריו שם עמ' 23 והלאה.

כיצד מנסה נעמי, לאחר מות בניה, להשפיע על כלותיה שישובו אל עמן ואל אלוהיהן, הרי גר שנתגייר אסור להסית אותו לשוב אל חיק העבודה הזרה?⁶ את פסוקי השיחה שבין רות לנעמי, שמהם למדו חכמים דיני גיור (א, טז–יז): "כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי. באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה ה' לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך", מפרש ראב"ע כהתחייבות של רות לא לעזוב את מה שקיבלה עליה מכבר: "עמך עמי – לעולם לא אעזוב תורת ישראל וייחוד השם". אך גם אם פשט הכתוב יכול להתפרש כך, ודאי אין בכך יישוב לדברי חז"ל שלמדו מכאן דיני גיור, ובפשטות ראו בפסוק זה את תיאור גיורה של רות. כיצד נוכל להסביר את שיטת חז"ל בעניין זמן גיורה של רות?

את הקושי שבו אנו עוסקים סיכם ר' אביעד שר שלום:⁷

אכתוב מה שביארתי בעניין רות ונעמי ובו, שנחלקו רז"ל בדבר: יש מהם שאמרו שמחלון גיירה ויש מהם אומרים שלא גיירה. ולכל אחת מן הסברות יקשה מאד, שלדברי האומר שגיירה קשה, איך אפשר שנעמי תבקש ממנה שתים ושלוש פעמים שתשוב לגיותה, עד שערפה חזרה, והלא אמרו בגמרא: גר שחזר לסורו הרי הוא כישראל משומד, שאם קידש אישה – קידושיו קידושין. וכל העבירות שעשה חייב עליהן כישראל גמור. ובפרט אחרי שאמרו לה: "כי אתך נשוב לעמך" (רות א, ו).

ואם לא גיירה א"כ כל ביאותיה היו ב"יכרת ה' לאיש אשר יעשנה" וכו' (מלאכי ב, יא) [...] וקידושיה אינן קידושין. וא"כ היה לבעז ולנעמי להשתדל שלא יזכר הדבר עוד למען לא יהיה למחלון למזכרת עוון. ואיך

6 לדוגמה ראו: י' עראמה, עקדת יצחק, רות א, יב, שלדעתו איסור זה כלול בדין מסית ומדיח שדינו מוות (דברים יג, ז–יב). ואלו דבריו על הפסוק: "שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים" (א, יב): "תאמר שובי. כתב ראב"ע ז"ל, 'אל עמה ואל אלוהיה' (א, טו) לעד שנתגיירו. ואחריו נמשך הרב רבי לוי בר גרשון. ומאד אתפלא מקבלתם בזה להעניש את נעמי בחטא משפט מסית ומדיח, שאם כדבריהם כן הוא שהיו כבר בדת ישראל, איך הסיתה אותן לשוב לגיותן, והרי הוא בכלל 'כי הרוג תהרגנו' (דברים יג, י, בדינו של המסית לעבוד עבודה זרה), חלילה לה מרשע ושדי מעול. והנה זה הוא עד נאמן שלא נתגיירו עדיין".

7 א' שר שלום, אמונת חכמים (נדפס בפאדווא תפ"ט / 1729), פרק כד. רבי אביעד שר שלום באזילה (1743–1680) חי באיטליה ושימש כראש ישיבה במנטובה. את ספרו זה חיבר בהיותו בן 40 ומטרתו היא "לכלכל אמיתת הקבלה" ולהתקיף את הפילוסופיה.

קרא הכתוב לנעמי "חמותה" ולרות "כלתה", כיון שלא הייתה ביניהן שום קורבה? ואיך אמר בועז אל פלוני אלמוני "אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו" (רות ד, ה), ועוד אמר "וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאישה, להקים שם המת על נחלתו, ולא יכרת שם המת מעם אחיו" (רות ד, ו), אדרבא, זהו לנגע קלון וחרפה אל מחלון, וח"ו כמו שאמר הכתוב: "יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח" (תהלים קט, יד).

בקושי זה עסקו מפרשים ופוסקים,⁸ ומכוחו הגיעו למסקנה שרות אכן התגיירה פעמיים: פעם אחת לפני נישואיה למחלון ופעם שנייה לפני הגעתה לארץ ישראל, לאחר מות בעלה. אלא שאז עולה השאלה: מפני מה נצרכה רות להתגייר פעם שנייה? התשובה לשאלה זו אינה פשוטה, שכן מחלון וכיליון גיירו את נשותיהם, ואף חיו אתן על סמך גיור זה. כיצד ייתכן שהגיור הראשון, שהניח את דעתם של "גדולי הדור" מחלון וכיליון, לא סיפק את נעמי עד שהייתה צריכה לגייר מחדש את רות? שאלה זו גררה דיונים הלכתיים בהלכות גרות, והביאה לפתרונות יצירתיים מבחינה הלכתית, המסבירים שהגיור היה כשר ופסול בעת ובעונה אחת. הא כיצד? נדגים בשני אופנים.

הסבר א: הגיור הראשון לא היה בפני שלושה

לשיטה זו אמנם גיירו מחלון וכיליון את ערפה ורות קודם נישואיהם, אבל כיוון שהיו במואב ולא היו שם שלושה מישראל, נאלצו לגיירן בפני בית דין שאין בו שלושה מישראל. דינו של גיור שלא נעשה בפני שלושה נתון במחלוקת הפוסקים. יש הסבורים שבדיעבד הגיור חל, ויש הסבורים שגם בדיעבד אין הגיור חל והמתגייר נשאר גוי. מחלון וכיליון סברו כדעת הפוסקים שבדיעבד הגיור חל, ולכן חיו עם נשותיהם בהיתר, לשיטתם. אולם נעמי סברה כדעת הפוסקים שגיור כזה אף בדיעבד אינו חל, ולכן נאלצה לגייר את רות מחדש לפני בואה לארץ ישראל. נביא את הדברים בלשונו של ר' אביעד שר שלום בספרו אמונת חכמים (שם):

אמנם מה שני"ל לומר בזה, כי כל מ"ש רז"ל הוא אמת, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, ולפי האמת מחלון גייר את רות, וקיבלה עליה עול מלכות

8 אספו את דבריהם הרב א"י ולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר, חלק יז, סימן מב וכן הרב עובדיה יוסף (לעיל הערה 2).

שמים וטבלה כראוי, וכן כיליון לערפה, ואח"כ מחלון קידש אותה ועשה חופה וקידושין כראוי, וכל ביאותיה לפי דעתו היו ביאות מותרות, כי אשתו גמורה הייתה [...] אמנם אפשר שטעה בדבר אחד, שלא עלה על דעתו כי מחלוקת היא בין הפוסקים, כמו שתראה ביו"ד סי' רס"ח, והוא, כי לא היו שם שלושה. ולהרי"ף והרמב"ם אין טבילתה כלום ונוכרית הייתה. ולשאר הפוסקים בדיעבד הייתה גיורת גמורה. והנה נעמי הייתה סוברת כרי"ף והרמב"ם, שאפילו בדיעבד אינה גיורת, ולכן השתדלה להרחיקה, ומחלון היה סבור כאותם הפוסקים הסוברים כי גיורת גמורה הייתה ולכן נשאה. ואפילו יהיה הלכה כהרי"ף והרמב"ם, ה' יראה ללבב, כמו בית שמאי שעשו כדבריהם [של בית הלל], ולכן יכלה לתקן נפש מחלון.

בדרך זו הלך גם הרב עובדיה יוסף בפירושו למגילת רות (א, ד),⁹ וכתב שמחלון סבר כדעת התוספות, ואילו נעמי סברה כדעת הרי"ף והרמב"ם.¹⁰

הסבר ב: הגיור הראשון לא היה לשם שמים

לשיטה זו, מחלון וכילון אכן גיירו את נשותיהם, אך הן לא התגיירו לשם שמים, אלא לשם נישואים עם מחלון וכילון. גיור לשם אישות נידון על ידי הרמב"ם בקשר לגיור נשי שלמה ושמשון (הלכות איסורי ביאה יג, יד-יח). הרמב"ם מבאר שלכתחילה לא היו מקבלים גרים שבאו להתגייר לשם דבר אחר, כמו הבא להתגייר לשם ממון שייטול או שררה או מחמת הפחד או כדי שיישא אישה או כדי שתינשא לאיש. לכן היו בודקים אחר הבא להתגייר: אם מצאו שלא בא להתגייר מאהבת השם אלא מאיזו סיבה אחרת, היו דוחים אותו, אולם "אם לא נמצא להם עילה, מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו, אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלים אותן, שנאמר: 'ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה' " (שם הלכה יד). מסיבה זו לא קיבלו גרים כל תקופת דוד, שמא חזרו מחמת הפחד, וכל תקופת שלמה, שמא חזרו בשביל המלכות הטובה

9 לעיל הערה 2.

10 על תירוץ זה כתב ר' שלמה אלקבץ בספרו שורש ישי על מגילת רות: "והנה הרב רבי שמריא האיקרוט הרגיש בזה, וחשב להשיב באומרו שלא נתגיירו כהוגן או [שלא] בבית דין של שלושה, כי אלימלך כבר מת ונשארו שנים. ודברים כאלה אשר תקוץ נפש כל מעיין בהם".

והגדולה שזכו לה ישראל, ולא לשם שמים. "שכל החוזר מן העכו"ם בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק".

דחייה זו של גרים שלא התגיירו לשם שמים, לא הייתה מוחלטת. "ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו בית דין הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכל מקום, ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם" (שם הלכה טו). בתי דין של הדיוטות היו מקבלים גרים שלא התגיירו לשם שמים, ובית הדין הגדול לא היה דוחה אותם עד שתברר אחריתם. רק אם היו כשרים באחריתם היו מאשרים את הגיור למפרע. נשי שמשון ושלמה, הוכיח סופן על תחילתן שהן דבקות בעבודה זרה שלהן ולכן מחשיב אותן הכתוב כאילו הן גויות ובאיסורן הן עומדות.

ר' יואל סירקיס (1561–1640) בפירושו למגילת רות "משיב נפש", כתב שגם רות וערפה התגיירו בתחילה לשם אישות ולא לשם שמים:

כי ודאי חס ושלום שמחלון שהיה צדיק ישא אישה בגיותה, אלא כשנשאה נתגיירה. אכן לא היה מחלון צדיק יותר משמשון שופט ישראל או משלמה המלך ידיד ה' שנשאו נשים נוכריות [...] ובדרך זה נאמר שהיו נישואי ערפה ורות, כי הם עצמם גיירום כדי להינשא להם. והדבר ידוע שלא התגיירו אלא בשביל דבר.

כיוון שגיורן הראשון לא היה לשם שמים, נחשב הדבר למחלון כאילו היה עם בת אל נכר, ורות חזרה והתגיירה פעם שנייה לאחר מות בעלה גיור שאינו לשם אישות אלא לשם שמים.¹¹

11 ועיינו שם בביאורו לרש"י, באר מים, לפסוק יב, שכתב: "אבל לפענ"ד העיקר דהתגיירו לפנים בפני בעליהן, ובסתר היו עובדות עבודה זרה ועשו כל התועבות, ולכך לא נחשב הגירות לגירות. ואפשר שגם דעת רש"י כך היא. ומאחר שלא נתגיירו בצדק לא נמנע [הכתוב] מלומר שנוכריות היו ולא נתגיירו". אמנם דעת הרמב"ם שם שאף שקראן הכתוב נכריות בפועל לא בטלה גירותן, אף שחזרו לעבוד עבודה זרה. ראו שם הלכה יז: "גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר, אפילו נדע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו, ואפילו חזר ועבד כו"ם הרי הוא כישראל מומר שקידושו קידושין, ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל, ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואף על פי שנגלה סודן". נחלקו המפרשים בביאור דברים אלה של הרמב"ם. ברור הוא כי גר, אף שנתגייר לשם דבר אחר ואף שחזר לסורו, קידושו קידושין. אבל האם יש כאן גם היתר לחיות לכתחילה חיי אישות עם גירות שחזרה לסורה? הדבר אינו ברור. ודאי שהדבר נחשב לחטא לשמשון ולשלמה ומן הסתם אף למחלון וכליון. כאמור, נחלקו בזה מפרשי

בהתאמה לפירוש הראשון שהבאנו, נוכל לומר כי מחלון וכיליון החשיבו את הגיור כגיור לשם שמים כיוון שראו שבפועל נשותיהם קיבלו על עצמן דת יהודית, ואילו נעמי ראתה בזה גיור לשם דבר אחר ולכן גיירה את רות מחדש.¹² דומה שאם את הבעיה ההלכתית פתרנו, את הבעיה המהותית לא פתרנו. מלבד העובדה שלכל ההסברים האלה אין שום רמז בכתוב, קשה לקבל את ההנחה שהגיור הכפול של רות הוא בגלל מחלוקות בהלכה בין נעמי לבניה. דומה שבעיה זו מצריכה פתרון מהותי הנוגע לעצם סיפור המגילה ולא לצדדים הטכניים של הגיור.

לשם כך נשוב לפסוקים הפותחים את המגילה (רות א, א–ב):

ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי

הרמב"ם. וראו שם במחלוקת המגיד משנה עם הכסף משנה בעניין החזרת אבדתו של גר שחזר לעבוד עבודה זרה.

12 הסברים נוספים ברוח זאת יש בדברי הרב א"י ולדינברג (לעיל הערה 8). לדבריו, אכן מחלון וכיליון גיירו את רות וערפה, אך לדעת נעמי אין גיור זה תקף, שכן גר המתגייר כדי שיקיים את מצוות התורה חוץ מדבר אחד, אין מקבלים אותו. ואילו רות וערפה הרי קיבלו את כל מצוות התורה חוץ מדבר אחד – האיסור שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' (דברים כג, ד), שהרי הן נישאו למחלון וכיליון. באותה שעה עדיין לא התחדש שהאיסור הוא בזכרים בלבד: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" (בבלי, יבמות עו"ב). כדי שלא נצטרך לומר שמחלון וכיליון עברו על איסור המפורש בתורה, נצטרך לומר שלשיטתם אכן נאסרו הזכרים ולא הנקבות.

הסבר נוסף ראו בדבריו של הרב מ' שטרנבוך, מועדים וזמנים, חלק חמישי, סימן שטז. לשיטתו, רות וערפה נישאו למחלון וכיליון בהיותן קטנות: "וא"כ נתגיירו קודם שנשואם, דזכות הוא להן, דגר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין, ואולי לא היה להן אב [...] וכשהגדילו יכולים למחות, ואין לך מחאה יותר גדולה מזה שחזרו לבית אביהן". מחלון וכיליון גיירו את ערפה ורות הקטנות על דעת בית דין מפני שזכות היא להן עצם הגיור וזכות היא להן להידבק במשפחה חשובה כמו משפחת אלימלך. אלא שגר קטן שהגדיל יכול למחות בגיור שגיירו אותו בקטנותו ולחזור לגויותו. נמצא שמחלון וכיליון חיו עם נשים שהתגיירו כהלכה, אלא שכשהן הגדילו הן מחו, ולכן הגיור בטל למפרע. דווקא ערפה מחתה ושה לבית אביה ובזה בטל גיורה למפרע. רות לא מחתה, אבל כיוון שמת בעלה אין הוכחה במה שאינה מוחה שאינה חוזרת בה מגיורה, ולכן צריכה קבלה מחדש, והוא הגיור הנוסף שמגיירת אותה נעמי. מלבד הקושי שבחידושו, שלפי שמת בעלה אין באי מחאתה של רות הוכחה שאינה חוזרת בה, עוד קשה שלפי פירושו נצטרך לומר שמחלון נשא את רות וכיליון את ערפה כאשר היו בנות שנתיים, שהרי שהו עמהן עשר שנים (רות א, ד), ובסופן הגיע לגיל בגרות שבו הן יכולות למחות, שכן לאחר גיל בגרות אין הגר הקטן יכול למחות עוד.

ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם.

סיפור יציאתם של אלימלך ומשפחתו לארץ מואב אינו רק פתיחה לסיפור המגילה, אלא כנראה גם ההצדקה לעונש שבא עליהם – למות עירייתם. כיצד יכולה יציאה מארץ ישראל להצדיק עונש כל כך חמור? שאלה זו העסיקה ראשונים ואחרונים¹³ ולא נאריך בה. נעמוד על נקודה אחת הקשורה ליציאה זו מארץ ישראל ובעיקר למעבר אל ארץ מואב.¹⁴ תקופת השופטים, שבה מתרחש סיפור המגילה, משתרעת על יותר מ-360 שנה, וכוללת תקופות של שקט ותקופות של שיעבוד וסבל. פתיחת המגילה במילים "ויהי בימי שפוט השופטים" עדיין אינה מסייעת בידינו לקבוע מתי התרחש סיפור המגילה וממילא לדעת מהו הרקע ההיסטורי לסיפור זה.

אולם חז"ל מזהים את בעז עם השופט אבצן: "אמר רבה בר רב הונא: אבצן זה בעז" (בבא בתרא צא ע"א).¹⁵ בכך הם מסייעים בידינו להבין את הרקע לסיפור המגילה. מסתבר שסיפורנו נפתח בתקופת השופט יאיר הגלעדי ששפט את ישראל עשרים ושתים שנה (שופטים י, ג-ה). כל שמסופר על שופט זה הוא

13 ראו דברי רשב"י שהובאו לעיל, בהערה 5 וכן ברמב"ם, הלכות מלכים ה, ט. את דברי חז"ל בנושא זה אסף ר' יואל סירקיס, משיב נפש, על מגילת רות, א, א, ופירשן באריכות. וכן ראו הרב י' בכרך, אמה של מלכות – להוראת מגילת רות על פי המקורות, מרכז שפירא תשנ"ו, עמ' 13-19, ובספרו של הרב יעקב מדן (לעיל הערה 1), שהקדיש את הפרק הראשון לסוגיה זו.

14 הסבר זה, שיובא להלן, למדתי מספרו של הרב יעקב מדן (לעיל הערה 1), פרק א: כרת, עמ' 21 והלאה. ובקצרה מופיעים הדברים בסוף מאמרו, "יפתח בדורו", מגדים ו (תשמ"ח), עמ' 53-54.

15 במקום אחר (בבלי, סנהדרין קה ע"ב) מזהים רבותינו את רות כבתו של עגלון מלך מואב: "אמר רבי יוסי בר הונא: רות בתו של עגלון, בן בנו של בלק מלך מואב הייתה". על פי זיהוי זה הרי משפחת אלימלך ירדה לשדה מואב בתקופת השעבוד המואבי, כמתואר בשופטים (ג, יב-טו): "ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויחזק ה' את עגלון מלך מואב על ישראל על כי עשו את הרע בעיני ה'. ויאסף אליו את בני עמו ועמלק וילך ויך את ישראל ויירשו את עיר התמרים. ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שמונה עשרה שנה. ויזעקו בני ישראל אל ה' ויקם ה' להם מושיע את אהוד בן גרא בן הימיני איש אטר יד ימינו וישלחו בני ישראל בידו מנחה לעגלון מלך מואב". גם כאן חודרים המואבים והעמונים אל עבר הירדן המערבי. משפחת אלימלך יורדת לשדה מואב תוך כדי השעבוד, ועונשה הוא שלא תזכה לראות את הישועה שבאה על ידי אהוד בן גרא. מסתבר כי לאחר ניצחונו של אהוד והדיפת העמונים והמואבים מארץ ישראל שממערב לירדן, שבה נעמי עם רות כלתה לבית לחם. לזיהויים נוספים ולהתאמתם להסבר זה, ראו בדבריו של הרב מדן (לעיל הערה 13).

רוב בניו ורוב עושרו: "שלושים בנים רוכבים על שלושים עירים ושלושים עירים להם" (שופטים י, ד). בתקופתו הידרדר עם ישראל מבחינה רוחנית, ואף איבד את עצמאותו. מסתבר שסיפור חטאי העבודה זרה ואולי גם סיפור השעבוד הפלישתי והעמוני, המתוארים בהמשך הפרק, החלו כבר בימיו.¹⁶

בתקופה זו עבד העם לשבעה אלילים שונים ועזב את עבודת ה' אלוהיו: "ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו" (שופטים י, ו). החומרה הייתה לא רק בריבוי האלילים אלא גם בעזיבת אלוהי ישראל. גם בתקופות שבהן עבד העם עבודה זרה, הייתה זו לרוב עבודה בשיתוף, כלומר עבדו גם לה' אלוהי ישראל וגם לאלילים,¹⁷ ואילו כאן היה מקום בלבם לשבעה אלילים ולא לעוד אל אחד – הוא ה' אלהינו ה' אחד.

העונש לא איחר לבוא, כמבואר שם (שופטים י, ז-ט):

ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד פלשתים וביד בני עמון. וירעצו וירצצו את בני ישראל בשנה ההיא שמנה עשרה שנה את כל בני ישראל אשר בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד. ויעברו בני עמון את הירדן להלחם גם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים ותצר לישראל מאד.

מתחילה משתלטים העמונים על שטחי עבר הירדן המזרחיים ולאחר מכן חודרים גם אל ממערב לירדן, אל נחלת שבטי יהודה, בנימין ואפרים.

ייתכן שהרעב המתואר בתחילתה של מגילת רות אינו תוצאה של בצורת, אלא של המס הכבד שגבו העמונים מהישראלים. לאחר שמונה-עשרה שנות שעבוד קשה לעמון יפתח מצליח להכניע את בני עמון ולשחרר את עם ישראל מהשעבוד הקשה. ישועה זו לא הייתה רק צבאית, אלא גם כלכלית. התבואה הצומחת בשדות בית לחם לא תילקח על ידי העמונים, אלא תישאר בידי בעליה היהודים. אז, "ותקם היא וכלתיה ותשב משדי מואב כי שמעה בשדה מואב כי

16 הכתוב מקדים את סיפור מותו של יאיר הגלעדי לסיפור חטאיו החמורים של העם ולסיפור השעבוד הקשה לעמון, שכן דרך הכתובים לסיים את העניין שבו פתחו ורק אחר כך להמשיך לעניין הבא, אף על פי ששני העניינים אירעו באותו הזמן. מסתבר שהאירועים התחילו להתפתח בזמנו של יאיר הגלעדי, וסופם היה בתקופת השופטים שבאו אחריו.

17 אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פסחים על שתי הסעפים אם ה' האלהים לכו אחרי ואתם הבעל לכו אחרי ולא ענו העם אתו דבר" (מלכים א יח, כא).

פקד ה' את עמו לתת להם לחם" (רות א, ו). יפתח שופט את ישראל שש שנים ולאחריו שופט את ישראל אבצן, הלא הוא בעז.

נעמי, ששבה משדה מואב בימיו של בעז, יצאה מבית לחם לפחות עשר שנים קודם לכן: "וישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים" (רות א, ד). נמצא שאלימלך ומשפחתו יצאו אל מואב בעיצומו של השעבוד העמוני, ונעמי שבה עם רות לאחר ניצחונו של יפתח על בני עמון, בימיו של אבצן, הוא בעז. נקודה אחרונה בסיפור השעבוד לעמון היא הברית שבין עמון ומואב. הרב יעקב מדן האריך להוכיח שבתקופה זו היו עמון ומואב שני שבטים בממלכה אחת.¹⁸ לפי זה, ירידתו של אלימלך למואב היא בעצם מעבר מהצד המשועבד לצד המשעבד. אלימלך לא רק עוזב את ארצו ואת עמו, אלא מצטרף אל המשעבדים את עמו ורוצה ליהנות מפירות השעבוד של עמו בידי בני נכר. חטא הבגידה גרר את עונש המיתה.

נניח כעת לחטאם של אלימלך ובניו, ונשוב לגיורן של רות וערפה. מחלון וכליון מחליטים לקבוע את מקומם במואב ולהתערות בסביבה המואבית. לצורך כך הם בוחרים להם נשים מואביות. מסתבר שגיירו אותן, אך כאן מתעוררת השאלה: מה טיבו של גיור זה? הרי מחלון וכליון עזבו את עם ישראל ובחרו להם זהות לאומית אחרת – מואבית. השתקעותם במואב אינה רק החלפת מקום מגורים, אלא מעבר מהיות חלק מעם נכבש להזדהות עם העם הכובש. רות וערפה מקבלות על עצמן את אלוהי ישראל, ומחלון וכליון, במקביל, מקבלים על עצמם את הזהות המואבית. מחלון וכליון מכניסים את רות וערפה תחת כנפיו של אלוהי ישראל, אך לא מצרפים אותן לכנסת ישראל. הן תעבודנה את אלוהי ישראל אך לא תהפוכנה להיות חלק מעם ישראל, המושפל והמבוזה בידי העמונים והמואבים.

וכאן מתעוררת השאלה: האם ניתן לחסות תחת כנפיו של אלוהי ישראל מבלי להצטרף לעם ישראל? האם ניתן להתגייר ולהמשיך להחזיק בזהות לאומית אחרת, המשעבדת את ישראל? האם יש ערך לקבלת עול מלכות שמים תוך כדי בגידה בעם ישראל?

כך מתארת הברייתא (בבלי, יבמות מז ע"א) את תהליך הגיור:

תנו רבנן: גר שבא להתגייר בזמן הזה, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים

18 הרב י" מדן, "יפתח בדורו", מגדים ו (תשמ"ח), עמ' 34 ואילך.

ומטורפין, ויסורין באין עליהם? אם אומר: יודע אני ואיני כדאי, מקבלין אותו מיד. ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. האם גם מחלון וכיליון שאלו את רות וערפה מה ראו להתגייר? הרי "ישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם", או שמא התחילו מיד להודיעם מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות? מובן שלא הייתה שום משמעות לשאלת מצבו של עם ישראל באותו הזמן, שהרי לא מחלון ולא כיליון, לא רות ולא ערפה חשבו להצטרף לעם ישראל הסובל, אלא דווקא לדבוק בעמונים ובמואבים המתאכזרים אל עם ישראל. השאלה העומדת לפתחנו היא כיצד היה פוסק בית הדין, אילו היה הגר מוכן לקבל עליו מצוות, אולם על השאלה "אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם?" הוא ישיב: אין בכוונתי להצטרף לעם ישראל, אלא לקיים מצוות תחת זהות לאומית אחרת.¹⁹

מו"ר הרב שאול ישראלי²⁰ דן בשאלתנו, ואף קשר אותה לסיפור גיורה של רות. ואלה דבריו:

והנה יוכל לשאול השואל, והלא התורה ומצוותיה מה' ניתנו, משום מה לא יוכל הנוכרי לקבל על עצמו מצוות ה' מבלי שתהא הסכמה של כנסת ישראל לקבלו לתוכה? משום מה כרוך מושג גרות בהזדקקות לבית דין לצורך קבלת המצוות, שהוא כאמור ההחלטה המאשרת קבלתו לישראל? התשובה לזה נראית שאומנם כן, רשאי הוא לקבל את המצוות, אך אזי יהיה בגדר אינו מצווה ועושה. שכן לא נצטוו בני אנוש לקיים תרי"ג מצוות, רק ישראל. על כן בכדי להיות בגדר של מצווה ועושה, אין דרך אלא לכשיחשב מישראל, ולזה דרוש התנאי שעם ישראל יסכים לקבלו לתוכו.

ולפי זה יתכן ולא נשגה באמרינו, שכל תוכן הגרות היא הסתפחות לעם ישראל, אלא שלא תתכן הסתפחות זו, אם אינו מוכן לקיים תורה

19 שאלה זו אינה דומה לשאלה שמתחבטים בה פוסקי דורנו. כיום מתגיירים רבים מעוניינים להצטרף לעם ישראל, אך לא לקבל עליהם עול מצוות. האם ניתן להתגייר מבלי לקבל עול מצוות? מה דינו של מתגייר המקבל עליו רק מקצת מצוות? דוגמה לכך מצאנו בדמותה של איזבל אשת אחאב, ואולי גם בנשותיו של שלמה שהצטרפו אל ממלכתו ואל עמו, אך לא אל אלוהיו, והמשיכו לעבוד עבודה זרה בגלוי בירושלים. המקרה של רות וערפה שונה. הן היו מוכנות לקבל עליהן עול מצוות בשלמות, אך לא להצטרף אל עם ישראל המשועבד והמושפל.

20 חוות בנימין, מכון התורה והארץ, תשנ"ב, חלק ב, עמ' 106.

ומצוותיה. שכן במעמד הר סיני אמר כל העם "יחדיו" נעשה ונשמע, ולא נשאר אף אחד מעם ישראל שלא היה בקבלת התורה. נתאחד עם ישראל במעמד זה והפך לאחדים עם התורה. על כן בהצטרף נוכרי מעמי הנכר לעם ישראל הוא נכלל בזה גופא למקבלי התורה במעמד הר סיני, כשם שילד יהודי מצווה ועומד בכוח מעמד זה. מה שנצרך מהגר קבלת מצוות, אין זה אלא לבחינת גילוי מילתא שמסכים לתנאי שבו מותנית הצטרפותו לעם ישראל. על כן מספיק במה שמודיעים לו מקצת מן המצוות, מבלי שידע תוכן של כל המצוות וקבלתו אותן במפורש. כי בהיותו אחד מישראל, הרי הוא חייב במצוות ככל אחד אחר. ונראה שזה מפורש בכתוב במגילת רות, שמשם אנו למדים כמה מפרטי סדר הגירות. וזה מה שאמרה: "עמד עמי ואלוקיך אלוקי", לאמור: שעל ידי שהופכת להיות חלק מעם ישראל, אלוקי ישראל הוא אלוקיה. זהו יסוד הגירות ואידך פירושא זיל גמור.

עיקרו של הגיור הוא בהצטרפות המתגייר אל עם ישראל ובוה הוא משנה תחילה את זהותו הלאומית, מוחק את זהותו הקודמת ומקבל על עצמו הזדהות עם עם ישראל ואת השותפות וההשתלבות בחיי האומה הישראלית. רק מכוח כניסתו אל האומה הישראלית הוא מתחייב גם בקיום המצוות. נסכם ונאמר שרות אכן התגיירה פעמיים. בפעם הראשונה היא נכנסה תחת כנפי השכינה וקיבלה עליה עול מצוות, אך לא הצטרפה לעם ישראל, אלא נשארה חלק מהאומה המואבית. לא לחינם קורא אותה הכתוב גם לאחר גיורה הראשון מואבית: "וישאו להם נשים מאביות" (רות א, ד). לפי הצעתנו, גם לאחר גיורה היא נשארה מואבית מפני שלא הבינה (ואולי גם מחלון לא הבין) שאי אפשר להתגייר מבלי להצטרף לעם ישראל. בתודעתה היא הפכה למואבית העובדת את אלוהי ישראל.²¹ היא לא נשארה מואבית משום שהגיור שלה לא

21 דוגמה נוספת לזה מצאנו במלכים ב, פרק ה: נעמן שר צבא ארם הצטרע. על פי עצתה של נערה קטנה ששבה מארץ ישראל הוא מגיע אל אלישע הנביא כדי שירפא אותו מצרעתו. אלישע שולח אותו לטבול בנהר הירדן שבע פעמים. בלחץ נערי הוא מתרצה, טובל בירדן, ולהפתעתו נרפא. נעמן שב אל אלישע הנביא ומציע לו "ברכה" (תשולם בעבור ריפוי). אל הצעת התשלום מצרף נעמן גם בקשה: "ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם לה'. לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח נא ה' לעבדך בדבר הזה". נעמן מספר לאלישע כי נוכח שאין אלוהים בכל הארץ כי אם בישראל. לכן הוא מקבל על עצמו מעתה ואילך לא לעבוד לשום

חל, אלא ההפך: הגיור שלה לא חל מפני שהיא רצתה להישאר מואבית. היא הסתפקה בקבלת עול מצוות בלי לחוות את השותפות עם ישראל שהם "דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם".

מובן שאין לתלות את האשמה ברות ובערפה. אין לצפות מהמתגייר שיהיה צדיק יותר מהדיין שמגייר אותו, כלומר אין לצפות שרות וערפה המואביות יבינו את משמעות הגיור טוב יותר ממחלון וכיליון, שעזבו את עמם בעת צרה כדי ליהנות מפירות השעבוד של עמם לעמונים ולמואבים. ייתכן שמחלון וכיליון אף לא הבינו את הקשר שבין תורת ישראל והחיוב לקיים את מצוותיה ובין הלאומיות הישראלית.²² רק לאחר מותם, כשמחליטה נעמי לשוב אל ארצה ואל עמה, היא מסביר לערפה ולרות את משמעותו האמתית של הגיור – ההצטרפות לעם ישראל:

ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי: באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה ה' לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך (רות א, טו–יז).
כזכור, מדברי נעמי אל רות: "הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה", הוכיח ראב"ע שרות וערפה התגיירו, שאם לא כן מדוע מתארת נעמי את ערפה כשבה אל אלוהיה? אלא שכעת, בפי נעמי, השיבה אל אלוהיה כוללת גם שיבה אל עמה. הבחירה העומדת כעת לפני רות וערפה אינה רק אם להמשיך לשמור

אל מלבד לאלוהי ישראל. מסיבה זו מבקש נעמן משא שני פרדים אדמה מחצרו של אלישע. בתודעתו אין הוא יכול לעבוד את אלוהי ישראל כאשר הוא נמצא מחוץ לגבולותיה של ארץ ישראל, ולכן הוא מבקש לקחת מאדמתה של הארץ לביתו שבארם. כמו כן הוא מתנצל מראש על כך שבעת הטקס בבית רימון, בנוכחות אדוניו מלך ארם, הוא ייאלץ להשתחוות לאלוהי ארם. נעמן מקבל עליו למעשה לעבוד את ה' אלוהי ישראל ואף לפרוש מעבודה זרה, אך אינו מעוניין להצטרף אל עם ישראל. התעלמותו של אלישע מבקשתו של נעמן ותגובתו הקצרה, "ויאמר לו: לך לשלום" (פסוק יט), מלמדות עד כמה בקשתו הייתה זרה בעיני אלישע הנביא. שונה ממנו היא איזבל, אשת אחאב, שהצטרפה לעם היהודי אך לא קיבלה עליה עול מצוות, מה שמעמיד בספק את היות ילדיה, בני אחאב, יהודים. בעניינה, ראו: הרב י"מ ברגמן, "גיורה של איזבל", צהר יד (תשס"ג), עמ' 134–144; י' ברנד, "בעניין גיורה של איזבל", המעיין נ, א (תשי"ע), עמ' 51–53.

תפיסה זו היא תפיסה אלילית מובהקת. האלילות לא ראתה קשר בין העם לאלוהיו אלא בין הארץ לאל. אלוהי כנען הוא האל השליט על ארץ כנען ולא על העם הכנעני. כך גם כמוש שיקוף מואב, דגון אליל הפלישתים וכל האלילים האחרים. הקשר בין האל לארץ בא לידי ביטוי בבקשתו של נעמן, שהוזכרה בהערה הקודמת. נעמן מבקש מאלישע לקחת מחצרו משא שני פרדים אדמה כדי שיוכל לעבוד את אלוהי ישראל כאשר הוא בארם.

מצוות, אלא אם שמירת המצוות תביא אותן להידבק בעם ישראל. ערפה בחרה לשוב אל עמה וממילא גם אל אלוהיה. בחירתה מגלה שלמעשה גיורה לא חל מעולם, ואילו רות אמרה: "עמך עמי ואלוהיך אלוהי", ובכך נכנסה תחת כנפי השכינה.

נשוב אל בעז. כאמור, זיחה האמורא רב את בעז עם השופט אבצן (בבלי, בבא בתרא צא ע"א). על כך מקשה הגמרא: מה בא רב ללמדנו בזיהוי זה? תשובת הגמרא שם היא שזיהוי בעז כאבצן בא ללמדנו את שאמר רב בהזדמנות אחרת: דאמר רבה בר רב הונא אמר רב: מאה ועשרים משתאות [לנישואיהם] עשה בעז לבניו [ולבנותיו] [...] ובכולן לא זימן את מנוח, אמר: כודנא עקרה במאי פרעא לי [= פרדה עקרה במה יפרע לי?]. תאנא: וכולן מתו בחייו.

מפרשי הגמרא התלבטו מפני מה לא הזמין אבצן, הוא בעז, את מנוח למשתאות שעשה לנישואי בניו ובנותיו.²³ רבי יעקב ריישר²⁴ פירש על פי האמורא בבבלי (ברכות סא ע"א) שמנוח עם הארץ היה, ולא רצה בעז לתת מפתו לעם הארץ בחינם.²⁵ בעיני אבצן, הוא בעז, הקשר בין החלקים השונים של האומה מותנה בקיום תורה ומצוות. לא השיתוף הלאומי הוא המקרב בין חלקי האומה, אלא דווקא זה הדתי. בהעדפת הצד הדתי על זה הלאומי דומה בעז במקצת למחלון וכיליון שניסו לגייר את רות ואת ערפה מבלי לצרפן לעם ישראל. הם קירבו את ערפה ורות, שקיבלו על עצמן עול תורה ומצוות, אף שלא הצטרפו לעם ישראל, ואילו בעז הרחיק את מנוח שהיה עם הארץ למרות שייכותו לעם ישראל.

היכן תיקן בעז את חטאו זה? במפגשו הראשון עם רות. לאחר שבעז מתוודע לרות המלקטת בשדהו, הוא מזמין אותה לדבוק בנחלתו וללקוט רק בשדהו. רות, המופתעת מהיחס החם כלפיה, תוהה בקול (רות ב, י): "מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה?". תשובתו של בעז היא שאין היא נוכרייה כלל,

23 עיינו ברשב"ם, מהרש"א ובתורת חיים שם. וראו עוד: הרב א' רמר, איש לשבטו – ספר שופטים, בית אל תשנ"ח, עמ' 147 ואילך.

24 בפירושו לעין יעקב, עיון יעקב, על אתר.

25 בבלי, ברכות סא ע"א: "אמר רב נחמן: מנוח עם הארץ היה, דכתיב: וילך מנוח אחרי אשתו (שופטים יג, יא) [...] אמר רב אשי: ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה – אפילו בי רב נמי לא קרא, שנאמר: 'ותקם רבקה ונערתיה ותרכבה על הגמלים ותלכנה אחרי האישי' (בראשית כד, סא), ולא לפני האישי".

והוא מקרבה משום שעזבה את עמה והצטרפה לעם ישראל (שם יא): "ויען בעז ויאמר לה הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום". לקרבה שלא זכה מנוח זכתה רות, ובכך היא סייעה לתקן את דרכו של בעז.

בשולי הדברים נעיר בקצרה, כי על פי דברינו נמצא טעם נוסף לקריאת מגילת רות בחג השבועות. יום מתן תורה הוגדר על ידי התורה כיום שבו נכנסו ישראל לברית עם הקב"ה. פרק יט בספר שמות הוא תיאור המשא ומתן שקדם לברית זו, ובפרק כד מתוארת הברית עצמה. משה מקים מצבות, מעלה עולות ושלמים וקורא בפני העם את ספר הברית. ייעודה של ברית זו מתואר שם (יט, ה-ו): "ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". ייעוד זה הוא ייעוד לאומי ולא פרטי. הכתובת לתורה היא האומה בכללה ולא כל יהודי באופן פרטי. כל אחד מישראל מחויב במצוותיה של תורה מפני שהוא חלק מהאומה, וחייב לעמוד בהתחייבויות הלאומיות שהאומה נטלה על עצמה.

לדעת רבי יהודה הנשיא, מעמד הר סיני עצמו היה מעמד גיורם של כל ישראל (בבלי, כריתות ט ע"א): "רבי אומר: ככם – כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם,²⁶ אף הם [=הגרים] לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים".²⁷ משמעותה של גרות זו אינה קבלת עול מצוות, אלא קבלת המחויבות להיות חלק מהאומה היודעת את ה',²⁸ להיות חלק מממלכת כהנים וגוי קדוש. כך אז וכך גם אצל רות. זיכרון כניסתם של אבותינו לברית ביום מתן תורה מואר על ידי קריאת מגילת רות. סיפור גיורה של רות מזכיר את המשמעות של מתן תורה – כניסה לעם ישראל וקבלת עול תורה ומצוות מתוך שותפות עם האומה הישראלית. כשם שרות נכנסה תחת כנפי השכינה רק מכוח הצטרפותה לעם ישראל, כך אנו חוזרים ומקבלים תורה מדי שנה בחג השבועות על ידי דבקונו באומה היודעת את ה'.

26 רש"י: "זריקת דמים על המזבח".

27 וראו ברמב"ם, הלכות איסורי ביאה יג, א. מכניסתם של ישראל לברית במילה, טבילה וקרבת, לומדים שכל גר המתגייר חייב בשלושה דברים: מילה, טבילה וקרבת.

28 דברי הרמב"ם בהלכות עבודה זרה א, ג: "ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'".

